

Det radikala upproret har islamiserats

Regards, maj 2015

Catherine Tricot

Den franska vänstertidskriften Regards publicerade i sitt majnummer en dossier om ungdom och politiskt engagemang. Där ingick en intervju med socialantropologen Alain Bertho. I tio år har han studerat upplopp och oroligheter i stadsmiljöer runt om i världen.

I Frankrike kom det som något av en chock under våren när demografen och samhällsdebattören Emmanuel Todd i pamfletten Qui est Charlie? bröt med det allmänna samförståndet och ifrågasatte värdet av de stora demonstrationerna efter attentaten i januari. Todd hävdade att manifestationerna främst berört medelklassen och i mycket liten utsträckning förortsungdom och arbetare.

Alain Berthos utgångspunkt liknar Todds, men slutsatserna skiljer sig åt.

För att förstå attentaten i januari och varför en revolt kan ta sig sådana uttryck vill Alain Bertho få oss att utgå från attentatsmännens synsätt. Han understryker att det idag helt saknas radikala positiva alternativ.

Vad är din tolkning av terroristdåden i Paris i början av detta år?

Några dagar efter attentaten den 7 och 9 januari läste jag *Underground*. I den boken, som i huvudsak baserar sig på intervjuer, försöker den japanske författaren Haruki Murakami förstå Aumsektens saringasattentat i tunnelbanan i Tokyo 1995. Han har intervjuat de drabbade, och återger deras vittnesmål, samt medlemmar av sekten. Av hans arbete framgår att det vid den här typen av händelser finns två helt olika subjektiva upplevelser av det som inträffat: offrens och attentatsmännens. I själva verket handlar offrens upplevelse om ett varför utan något svar. Att i det oändliga rada upp ögonvittnesuppgifter och deras oerhörda smärta ger ingen förståelse av det hela. Denna subjektiva upplevelse av fysiskt lidande är en viktig utgångspunkt för att skapa en bild av den epok vi håller på att gå in i. Vi såg det i Frankrike i januari och vi såg det på nytt i Tunis i mars. När ”ord inte längre är tillräckliga”, eller när det rent av ”saknas ord”, beror det på att det som inträffat bokstavligen talat är ”otänkbart”. Det är vad Haruki Murakami visar i de två tredjedelar av boken, som handlar om de tunnelbaneresenärer, vars hela existens slogs sönder, rent av förintades, vid attentatet. Men vad som förser dådet med en mening och kontinuitet på det subjektiva planet är vad de som utförde det, eller hade kunnat utföra det, anser. Det är den frågan Haruki Murakami behandlar när han ger ordet till medlemmar av Aum. Han visar på en intellektuell upplevelse som är gemensam för några mördare och långt mer fridsamma japaner, i vars namn attentatet utfördes. Han visar att, även om det fortfarande är ovanligt att skrida till handling, det likväl rör sig om gemensamma erfarenheter och en gemensam uppfattning om omvärlden. Det är detta element vi saknar i dag för att fullt ut kunna förstå det som hände den 7-8-9 januari 2015.

Hur ska bilden kunna återskapas, bli komplett?

Vi för vår del har ett mödosamt arbete framför oss om vi vill kunna förstå innebörden av attentaten i Paris. Men subjektivt, och det är förstaeligt, vill vi inte göra detta. Det som hände gjorde oss förstummade, chockade. För att komma över detta trauma var det nödvändigt att konstruera en version, som inte liknade attentatsmännens. Men trots den fasa dådet inger oss är det ändå nödvändigt att förstå attentatsmännens syfte med dådet. Beteckningen terrorist är alltför allmän och bred. Vi har att göra med ett möte mellan individuella erfarenheter och en modern och dödsbringande syn på revolten och som inte går att undanröja med en strikt polisiär och militär logik. De dåd Amédy Coulibaly och bröderna Kouachi, precis som tidigare Mohammed Merah [som genomförde döds-skjutningar bl a utanför en judisk skola i Toulouse], gjort sig skyldiga till är följderna av enskilda livserfarenheter, av en historia som handlar om dagens Frankrike. Något som också gäller de flera tusen unga fransmän, som åkt till Syrien. Och alla de, betydligt fler, som kanske inte ser med samma fasa som vi själva på det krig som utropats mot det korrupta västerlandet. De tunisiska

salafister, som låg bakom attentatet vid Bardo-museet var väl förankrade i Sidi Bouzid och Kasserine, i det som utgjorde vaggan för revolutionen i december 2010 och januari 2011. Och mer än så: flera av dem hade deltagit i denna revolution och då var de inte några salafister.

Kan dessa händelser hjälpa oss att förstå det som sker här och nu? Hur vill du förklara att ungdomar utan någon relation till arabisk kultur konverterar till islam, personer med ursprung i kretsar med starkt vänsterengagemang?

Jag tror att vi måste inse att det inte handlar om någon isolerad religiös företeelse, och framför allt inte om någon ”radikalisering av islam”. Snarare har den radikala revolten islamiserats. Medan de nu mest aktiva salafisterna i Tunisien inte tillhörde den rörelsen när de protesterade mot Ben Ali vet vi att de unga fransmän, som vill ansluta sig till jihad är sådana som konverterat, eller sådana som engagerat sig religiöst på ett sent stadium, som Coulibaly och bröderna Kouachi. Sanningen om deras motiv och deras sätt att tänka bör nog inte sökas så mycket inom teologi, islam i allmänhet eller wahabismen i synnerhet, utan i de frågor de ställer sig utifrån sin vardag. Världen har fått en alltmer religiös prägel och aktuella konflikter utmärks av detta. Men dessa unga män långt ifrån ensamma om att ha slagit in på den vägen. Den ökade religiositeten har fungerat mobiliserande i andra sammanhang, i Frankrike och på andra håll, genom demonstrationer (som de stora protesterna mot samkönade äktenskap i Frankrike, där traditionellt katolska kretsar var drivande) eller i form av regeringsbeslut. Den avgörande händelsen bakom detta är utan tvekan att kommunistblocket och kommunismen som idé rasade samman i slutet av 1900-talet. Vi har också att göra med att synen på politik, där erövring av makten tidigare var målet för kollektiva rörelser, fått en helt ny karaktär. På samma gång har vi förlorat hoppet om revolution och tanken på att kunna göra oss hörda genom att gå och rösta. Det har också lett till att den folkliga och politiska förankring i historien gått förlorad, ett tillstånd där det förflutna gjorde det möjligt att förstå nuet och nuet gjorde det möjligt att förbereda framtiden.

Vilka uttryck tar det sig att den kopplingen utplånats?

En sak står klar för en generation, som idag är på väg in i vuxenvärlden: den väg deras föräldrar valde, oavsett om de är invandrare som velat få ett bättre liv och kämpat kollektivt för ”en ljusnande framtid” eller bara ägnat sig åt att bli sin egen lyckas smed, har lett in i en återvändsgränd. Det finns inte längre några kollektiva förhoppningar om revolution eller sociala framsteg och heller inte mycket till förhoppningar om personlig framgång. Nedräkningen för planeten verkar påbörjad och inget tycks kunna stoppa färden mot katastrofen. Den ekonomiska globaliseringen har lett till en offentlighet karakteriserad av korruption på statlig nivå och lögn från regeringshåll. Under sådana förhållanden kan de demokratiska värdena framstå som innehållslösa. Och vi har förlorat känslan för det förgångna, eftersom vi inte har någon kollektiv subjektiv uppfattning om framtiden. Allt det här vet vi om, i stora drag. Men vi måste tänka igenom vilka uttryck det tar sig och följderna. Vad blir det av en revolt utan vare sig framtid eller förhoppningar? Gör man det går det lättare att förstå den subjektiva kraften i jihadisternas uppfattningar. Den enda framtid de står för är döden: den som ska drabba ”*de otrogna, judarna och korsfararna*”, eller den som gäller martyrerna, som ju ska hamna i paradiset dit de kan få ta med sig 70 personer. Har man detta klart för sig går det också lättare att förstå den uppmärksamhet *Daech* gett åt förstörelsen av historiska symboler och av kulturarvet. Om det förgångna ljugit för oss om framtiden ska det åtminstone inte gå att fortsätta med det.

Problemet är bara att detta val vänder sig till av de mest efterblivna formerna av islam, en av de mest påträngande ...

Ja, just det ... Salafismen, för det är den det handlar om, baserar sig på en livssyn, som inte lämnar något utrymme åt frihet. Det är ett av de mest totalitära uttrycken för islam. En av lockelserna ligger i att den kontrollerar det mest personliga, undertrycker begär och lustar, ger en ram där alla handlingar och alla livets skeden blir en motståndshandling mot kapitalismen och ”det korrupta väst”. I varje organisering av revolter finns tanken på en möjlig frigörelse och nödvändigheten av kamp, en disciplin, en moral. Vi upplever nu sammanbrottet för konstruktioner, som stått för en

förening av dessa båda dimensioner, frigörande och som samtidigt ställer krav. Under 1900-talet var kommunismen det främsta uttrycket för detta. Den gav mening åt lidandet, åt vardagslivet genom att peka framåt, på möjligheten till uppror. Vi befinner oss fortfarande i den epok som följde på sammanbrottet för kommunismen, men också för befrielseörelserna i tredje världen. 1800- och 1900-talets politiska cykel har nått vägs ände.

Behoven kommer ju inte bara till uttryck på ett andligt eller religiöst plan. De ges också direkta politiska former, t ex genom IS, Islamiska staten.

Det finns ett behov av politik och struktur och det hittar vi i det namn som denna radikala rörelse antagit, Islamiska staten. Den påminner inte om någon stat i modern mening: den garanterar varken samhällsfred eller skyddar andras intressen. Tvärtom baserar den sig helt och hållet på krig och massakrer av oliktankande. Den är varken nationell eller territoriell, men den gör anspråk på att vara universell och allestädes närvarande och trohetsdeklarationerna till den kommer bara att bli fler. Detta blir en faktor i tjänst hos en dödsbringande radikalism, en faktor som – precis som Den onda makten i Luc Bessons film *Det femte elementet* - bara stärks och ökar sitt inflytande av att bli angripen.

Går det att dra paralleller mellan den överpolitiserade yttersta vänster, som på 1970-talet hamnade i terrorism och dessa individuella handlingar utan dagspolitiska krav?

Sammanbrottet för det framtidsperspektiv vi talade om tidigare, och som socialantropologen Arjan Appadurai pekat på i sin senaste bok *The Future as Cultural Fact: Essays on the Global Condition*, är antagligen en viktig förklaring till den våg av upplopp, som berört nästan hela världen sedan millennieskiftet. De senaste åren har denna våg övergått i stora kollektiva mobiliseringar, som arabvåren, protesterna i Brasilien inför fotbolls-VM, protesterna i Turkiet mot de nya stadsplanerna i Istanbul ... Vi har just upplevt en serie konfrontationer internationellt mellan folken och makthavarna, något som motsvarar "Folkens vår" 1848, de kommunistiska revolutionerna efter första världskriget, eller revolterna 1968. Det finns två utvecklingsmöjligheter för dessa revolter: antingen skapas en hållbar tanke på revolt och förhoppningar och som tar sig uttryck i organiserade politiska rörelser och projekt inriktade på institutionella förändringar, eller också bär det iväg ner i förtvivlan och våld utövat av minoriteter. Efter 1968 kom Röda brigaderna, Baader-Meinhof-gruppen, terroristdåd i Japan. Under det senaste decenniet har en generation gjort uppror. Om inget ser ut att komma ut av det, är det då förvånande att några bestämmer sig för att övergå till "fas 2"? Den erfarenheten går att utläsa av attentaten i januari. Den 17 september 2000 stal Amédy Coulibaly, som då var 18 år, motorcyklar tillsammans med sin 19-årige kompis Ali Rezgui. Polisen tog upp jakten på dem ... öppnade eld och Ali dog i armarna på sin kompis på en parkering i Combs-la-Ville. Detta polisövergrepp ledde inte till någon utredning. Följden blev två dagar av upplopp i la Grande-Borne. Var finns idag alla de som deltog i upploppen [i Parisförorterna] hösten 2005? Och alla de som kände sympati med upploppen? De har inte kommit till tals före, under eller efter den 7 januari. Kvällen den 8 januari åkte jag inte till Place de la République [i centrala Paris], utan till dem som samlats utanför stadshuset i [förorten] Saint-Denis, den stad där jag bor. Jag har sällan sett så många människor, så omskakade. Men samtidigt har jag sällan sett så lite "vanligt folk". Däremot fanns alla politiskt aktiva nätverk och föreningar där. Men så få vanliga människor, okända, vuxna och ungdomar från "kvarteren" [eufemism för "problemförorter"], som man brukar säga. Lade vi mitt i vår kollektiva känslomässiga upprördhet märke till den tysta klyfta som höll på att vidgas?

Hur ser du på den stora demonstrationen den 11 januari?

Det var en komplex händelse. Jag vet inte om vi någonsin varit med om en så massiv mobilisering grundad på hjälplöshet, förvirring. Lite grann uppfattade jag det som ett sorgetåg, begravningen av Maj 68-generationen. Det är utifrån denna vanmakt, som staten kunde ge det en speciell betydelse under namnet "11 januari-andan". I uttrycket "Jag är Charlie" finns åtminstone två saker som behöver redas ut. Först detta "jag", det hette inte "vi" är Charlie. För ett "vi" ingår inte i någon

vanmakt, det skapas genom gemensamma känslor, i folksamlingar. ”Jaget” är däremot ideologiskt formbart. Sen har vi *Charlie*. För det fanns tre sorters offer: ”de otrogna” (*Charlie*), judarna (snabbköpet Hypercacher) och ”korsfararna” (polismannen i elfte arrondissementet i Paris och den kvinnliga polisen i Montrouge). I Toulouse hade Mohammed Merah redan attackerat judar och ”korsfarare” utan att det ledde till sådan uppståndelse. Och vi kan utgå från att om Coulibaly varit ensam och om bröderna Kouachi inte attackerat *Charlie* skulle inte mobiliseringen ha blivit lika omfattande. Det var något speciellt med en attack mot en inte särskilt läst och ganska okänd tidning och den blev med säkerhet en större symbol för en kollektiv rättighet än som kanske varit fallet om det rört sig om en tidning med större spridning. Utan att de visste om det angrep mördarna också en viktig symbol för 1960- och 1970-talet, minnen av en svunnen barn- och ungdom, de sista spåren av en ungdomsrevolt från en annan epok. För i viss mening, som en del högstadieselever sade till sina lärare, hade man också dödat ”gamlingarna”. Och där ligger också en del av det som orsakar ett stort missförstånd nationellt. På ett sätt hade en grupp arvtagare från Maj 68 löpt linan fullt ut och bedrivit en kamp som hamnat i otakt med de frågor som gäller idag. Charlie hade placerat sin respektlöshet gentemot islam på samma nivå som sitt motstånd mot kyrkan och dogmer som hindrar frigörelsen av samhället. De insåg inte att om man angriper islam i 2000-talets Frankrike sårar man också nedtryckta människor, som ser islam som ett moraliskt stöd gentemot det sociala lidande man utsätts för.

”11 januari-andan” tycks inte ha bitit på dig ...

Än en gång, vem kan vara säker på innebörden av den? Vem skapar den? Det är makten som talar om ”11 januari-andan”. Jag upprepar, samförståndet i de känslomässiga reaktionerna byggdes upp kring något outtalat. En del reaktioner i samband med den tysta minuten belyser detta. Och i stället för att ta hänsyn till den olust som kom till uttryck då blev ungdomarna bokstavligt talat ”nedtystade”, utsatta för allmänt förakt, rent av åtalade. Därmed övergick man från en gemensam emotionell reaktion till en obligatorisk sådan. Tror man verkligen att det går att pränta in demokratiska värden med tvång? Sedan minst en generation vet vi att dessa värden också är löften, som aldrig uppfyllts. Tvånget att delta i den tysta minuten blev ännu ett övergrepp. En av makthavarnas svagheter är att tro att det går att svara med värderingar från det förgångna, genom överföring av dessa värderingar. Detta kan ske först när en generation arbetat sig igenom det förgångna utifrån sina egna erfarenheter. Att bara överföra räcker inte. Det speciella med värderingar är att de ger en moralisk innebörd åt erfarenheten. Och dessvärre är det vad som, för en del, ger jihad en mening och en lockelse.

Finns det ett samband mellan dem som åker härifrån till Syrien och de som protesterade mot den tysta minuten?

Här står vi inför olika subjektiva erfarenheter, delvis utan någon koppling till varandra. Det vore ett grovt misstag att sätta likhetstecken mellan alla som protesterade mot den tysta minuten och dem, som planerar att ansluta sig till jihad, och även de som uttryckt sympatier för detta. Och inte ens de som åker till Syrien är nödvändigtvis inställda på att de själva ska dö. För denna yttersta handling krävs att man i någon mening tappat fotfästet och hamnat i något irrationellt. Men det finns sammanhang, upplevelser, ekon om än inte alltid gemensamma. Som tidigare i historien är detta sammanhang i dag tillräckligt kraftfullt för att leda till att man rent fysiskt förlorar fästet, eller som rent av kan ge mening åt dårskapen. Ungdomarna i la Grande-Borne uppfattar Amédy Coulibaly som ”speciell”, eller lite ”rubbad”. Men vilket subjektivt sammanhang talar vi om här? Det handlar om gemensamma erfarenheter, och en revolt gentemot en omvärld av politiker, medier och institutioner, som inte tar hänsyn till lidandet eller känslan av att ha hamnat utanför hos en del av de folkliga klasserna. Aversionen mot ett system som stänger in dem i en religiös fålla och brännmärker dem. Det handlar om mer än känslan av ett objektivet ”utanförskap”. Det är en kollektiv upplevelse av en subjektiv negation. Deras upplevelser ges ingen plats i det offentliga rummet.

Vad blir konsekvenserna av att deras tillvaro inte erkänns?

Vi får inte underskatta de förödande effekterna av de stämningar som råder: känslan av att politiker och journalister ständigt ljuger. Det förgör alla fasta referenser om vad som är sanning och ger

näring åt alla de rykten och konplotter, som Alain Soral [debattör, bloggare, m.m, på yttersta högerkanten] och hans vänner utnyttjar. Om ”systemet” härskar genom lögn kan allt som kommer uppifrån, hur vetenskapligt baserat det än må vara, bli betraktat med stor misstänksamhet. Att lidandet förnekas ger dessutom näring åt all slags ”offermentalitet”. Därigenom borde Dieudonnés roll som ”anti-system-hjälte” ha setts som symptom på något mer allmänt och inte bara som en enskild individs moraliska förfall. Den allmänna likgiltigheten för islamofobi har också öppnat dörren för en ny antisemitism av omfattande karaktär. Vad ordföranden för Crif [judiska centralrådet] än må säga så var det inte några muslimer, som skändade den judiska begravningsplatsen i Sarre-Union i februari. Idag kan vi konstatera att om islamofobin går framåt gör antisemitismen det också. Och förutom den officiellt islamofobiska extremhögern i *Front national* är terrängen också öppen för en ny extremhöger, ”revolutionär” som det heter, med folklig förankring och antisemitisk.

Och vad händer nu?

En period går mot sitt slut ... Att ansluta sig till jihadismen har blivit en möjlig form av revolt. Svaret på detta drama handlar inte om lag ordning, hur demokratiskt förankrad den än må vara. Svaret ligger i en annan och modern form av revolt, en revolt som inte inriktar sig på att förneka framtiden, att förneka det förgångna och hat mot tänkande och eftertanke. De två nyckelfrågor vi har framför oss handlar om det möjliga och om fred. ”Podemos” säger Iglesias rörelse i Spanien. När makten bara ser till det ekonomiska och stänger oss inne i riskkalkyler och sannolikheter är det nödvändigt att öppna vägar, där framtiden inte bara blir ett ord utan innehåll. Och när kriget eller hotet om krig (eller terrorism) tenderar att bli ett sätt att regera på är det hög tid att ge plats åt perspektivet på en kollektiv fred, som inte handlar om någon repressiv politik eller flygräder lite varstans i världen. Kanske var det också det som demonstranterna ville säga den 11 januari. Men jag är inte säker på att det var just den delen som fått det största utrymnet.

Översättning: Björn Erik Rosin